

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na 63. sjednici održanoj od 4. do 7. novembra 2014. godine, donijela je

O D L U K U

I

Graditeljska cjelina – Novo Selo (Franz Josefsfeld), Grad Bijeljina, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik sačinjavaju: glavna ulica u selu (šor), crkva i pet objekata duž ulice koje su izgradili njemački kolonisti poslije 1885. godine.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 1319/85, 1319/87, 1319/90, 1322/272, 1322/273, k.o. Bijeljina Selo, z.k.uložak broj 1039, posjedovni list broj 1101/24, Grad Bijeljina, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene u skladu sa Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02,70/06 i 64/08).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdit će uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Radi trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3 ove odluke utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dozvoljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i radove na tekućem održavanju i prezentaciji spomenika, kao i radovi koji su neophodni za održavanje ekonomije sela, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje Republike Srpske (u daljem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručno nadziranje nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske (u daljem tekstu: nadležna služba zaštite);
- nije dozvoljena promjena stilskih karakteristika objekta uklanjanjem ili dodavanjem pojedinih dekorativnih elemenata i arhitektonskih detalja (kamene i druge plastike, vijenaca i sl.), osim u slučaju vraćanja autentičnih elementa;
- nije dopušteno mijenjanje vertikalnih i horizontalnih gabarita objekta;

- za objekte tzv. *švapskih kuća* dozvoljena je adaptacija prostora u cilju njegovog prilagođavanja savremenim potrebama (instalacije grijanja i drugi radovi vezani za enterijer) pod uvjetom da se sačuvaju stilske karakteristike objekta, uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno nadziranje nadležne službe zaštite;
- graditeljska cjelina se može koristiti u stambene, poslovne, obrazovne i kulturne svrhe, odnosno na način koji neće ugroziti integritet objekata i njegovo značenje u strukturi područja;
- dopušteno je obavljanje radova na infrastrukturi, isključivo uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno mišljenje nadležne službe zaštite;
- u cilju zaštite autentičnosti i integralnosti sela i održive upotrebe potrebno je izraditi plan upravljanja koji će u sebi sadržavati mjere neophodne za održavanje graditeljske cjeline;
- zabranjeno je odlaganje otpada.

Zbog izuzetno lošeg stanja objekta crkve, a radi zaštite ljudi i okolnih objekata te obezbjeđenja uvjeta za konzervaciju i restauraciju ambijentalne cjeline, utvrđuju se **hitne mjere zaštite**:

- omogućiti pristup bočnoj sakristiji crkve koja je zazidana sa unutrašnje strane i zatvorena vratima sa spoljašnje strane;
- izvršiti uklanjanje stubova i drvene platforme u crkvi koji su naknadno izgrađeni za skladištenje žita;
- izvršiti raščišćavanje građevinskog šuta iz unutrašnjosti crkve i objekta br. 16, uz stručni nadzor, te odvoženje na deponiju;
- izraditi privremenu krovnu konstrukciju zvonika i ukrućivanje zidova zvonika;
- izraditi statički proračun stabilnosti krovne konstrukcije i ojačanje ili zamjena oštećenih dijelova krovne konstrukcije objekata obuhvaćenih ovom odlukom;
- izraditi detaljni snimak postojećeg stanja objekata u cilju preciznog definiranja nivoa oštećenja konstrukcije;
- izvršiti postavljanje privremene skele na dijelovima kojima prijete kolaps konstrukcije;
- nakon okončanja radova demontiranja nestabilnih elemenata zidova, raščišćavanja građevinskog šuta i radova koji podrazumijevaju učvršćenje zidova objekta, potrebno je napraviti procjenu stanja objekta (konstruktor-statičar u saradnji s arhitektom-konzervatorom);
- odrediti lokaciju za deponovanje originalnih fragmenata (stolarije i drugih elemenata), do momenta njihove ponovne ugradnje na objekat;
- sve radove obaviti uz stručni nadzor nadležne službe zaštite.

U cilju očuvanja postojećeg uličnog fronta, utvrđuje se **zaštitni pojas** koji obuhvata potez ušorene ulice i uličnog fronta na potezu koji čine k.č. 1315/89, 1319/91, 1322/83, 1322/84 i 1409. U tom zaštitnom pojasu primjenjuju se sljedeće mjere zaštite:

- nije dozvoljeno narušavanje pravilne visinske i horizontalne regulacije objekata uličnog fronta;
- sve građevinske radove koji su vezani za ulični front objekata izvoditi uz odobrenje nadležnog ministarstva i stručno nadziranje nadležne službe zaštite, osim radova koji podrazumijevaju redovno održavanje objekata.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su suprotni odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II–V ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (www.kons.gov.ba).

VIII

Prema članu V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 79/02, "Službene novine Federacije BiH", broj 59/02 i "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 69.

X

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajući Komisije

Dubravko Lovrenović

Broj: 02-2.3-59/14-37
5. novembra 2014. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1 Zakona o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, ustanovljene u skladu s Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro, koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za šta ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira na to da li je za navedeno dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju Bijeljina – Novo Selo – Crkva u Novom Selu na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod rednim brojem 69.

Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika dana 05.07.2003. godine peticiju / prijedlog za proglašenje Evangelističke crkve u Bijeljini nacionalnim spomenikom BiH uputio je Medžlis islamske zajednice Biljeljina.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stav 4 Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

Izjava o značaju dobra

Novo Selo u Bijeljini pripada tipu tzv. ušorenih sela, odnosno sela koja su nastala planski, sistemom prosječenih ulica koje se sijeku pod pravim uglom i pravilnog uličnog fronta. Jedinstvenosti krajolika sela doprinosi, prije svega, homogena pejzažna slika objekata skladnih proporcija građenih po mjeri čovjeka i prirode koja ih okružuje. Cjelinu odlikuje ekonomičnost korištenja parcela, gdje je na relativno malom prostoru omogućeno stanovanje velikog broja ljudi i gdje su intimni porodični život i učešće u javnom životu ulice odijeljeni samo zidom uličnog fronta.

Iako je selo izmijenjeno prilikama koje nastaju nakon Drugog svjetskog rata, njegova glavna ulica sa crkvom očuvala je svoju autentičnost. Značaj ovog ruralnog ansambla leži i u činjenici da je nastalo kao naselje manjinske skupine stanovnika njemačkog porijekla, tzv. "Donauschwäbische" (Podunavskih Švaba), koji su u relativno kratkom periodu stvorili ekonomski jaku zajednicu.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis i fotografije;
- kopiju važećeg katastarskog plana;
- kopiju važećeg plana iz 1957. godine;
- kopiju plana austrougarski premjer;
- aerofotogrametrijski snimak iz 2011. godine;
- listu nepokretnosti;
- zemljišnoknjižne izvratke;

- uvid u sadašnje stanje dobra;
- uvid u plan sela iz vremena kad je bilo naseljeno njemačkim kolonistima i planove sela istog tipa u regionu.

Prema odredbi člana V, stav 2, Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija će pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove. U skladu s tim, Komisija je dopisima broj: 06-6-962/03-1 od 12.09.2003. godine, 07.3-35.2-5/12-127 od 17.07.2012. godine i 02-35.2-2/14-49 od 01.04.2014. godine, zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem Evangelističke crkve / Novog Sela nacionalnim spomenikom od: vlasnika dobra Grad Bijeljina / Poljoprivredno dobro "Semberija", Administrativne službe grada Bijeljina (Kabinet gradonačelnika, Odjeljenje za prostorno uređenje i Odjeljenje za društvene djelatnosti), Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske, Republičkog zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Republike Srpske, Federalnog ministarstva kulture i sporta – Zavod za zaštitu spomenika, Muzeja Semberije, Arhiva Bosne i Hercegovine i Arhiva Republike Srpske.

Od dana stavljanja na Privremenu listu nacionalnih spomenika, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Dopisom broj 02/5-62-1-172/12, dana 27.07.2012. Administrativna služba Općine Bijeljina, dostavila je sljedeće podatke:
 - objekat Evangelističke crkve nalazi se u naseljenom mjestu Novo Selo pored Bijeljine,
 - objekat je zbog dugogodišnje neupotrebe u veoma lošem i ruiniranom stanju;
 - zemljište na kojem se navedeni objekat nalazi je vlasništvo Poljoprivrednog dobra "Semberija";
 - Općina Bijeljina je 2010. godine pokrenula inicijativu za pronalaženje zainteresiranih donatora za sanaciju objekta, te prikupljanje podataka za izradu projektne dokumentacije za njegovu sanaciju;
 - zbog neriješenih imovinskih odnosa, obustavljen je proces izrade projektne dokumentacije;
 - pokrenut je postupak za prenos prava nad vlasništvom za parcelu i objektom na kojem se nalazi na Općinu, što još uvijek nije okončano, zbog složenosti upravljačkog prava Vlade Republike Srpske nad Poljoprivrednim dobrom "Semberija".

U prilogu je dostavljena kopija lista nepokretnosti, kopija katastarskog plana, skica snimanja, kopija zemljišnoknjižnog izvotka.

- Dopisom broj 676/14, dana 14.04.2014. vlasnik dobra- Poljoprivredno dobro "Semberija" izrazili su negativan stav za proglašenje Ambijentalne cjeline Novo Selo iz razloga:
 - "što se radi o imovini zemljište i objekti akcionarskog društva koji služe u svrhu obavljanja djelatnosti, poljoprivredna proizvodnja (Farma goveda i svinja, Doradni centar, Fabrika stočne hrane, sušara, Upravna zgrada, radionica, laboratorija, magacinski prostor i dr.);

- svi osnovni i prateći objekti su izgrađeni nakon osnivanja Društva koje je osnovala tadašnja FRNJ, 1946. godine tako da su objekti prilagođivani svrsi shodno tadašnjim planovima i dozvolama nadležnih organa;
 - svako ograničavanje u načinu korištenja i održavanja objekata i zemljišta osim da služe svrsi (djelatnosti), odnosno njihovo obuhvatanje u ambijentalnu cjelinu bitno bi ometalo rad ovog Društva, pa time i ograničilo poslovanje shodno poslovnim planovima što bi izazvalo štetu prvenstveno većinskom državnom kapitalu koji je u ovoj firmi preko 62%, pa bi se o tome eventualno trebalo pribaviti i mišljenje Vlade Republike Srpske te Administrativne službe Grada Bijeljine, uvažavajući činjenicu da su svi objekti izgrađeni i da služe isključivo namijenjenoj svrsi;
 - podataka o nekretninama, skicama i planovima i slično ne posjedujemo a pogotovo ne iz 1841. godine, s obzirom na godinu osnivanja ovog Društva;
 - smatramo da takvih objekata nema jer je veliki broj starih objekata porušen usljed starosti i ružiranja;
 - stambeni objekti u Novom Selu su adaptirani i dodijeljivani radnicima Društva na korištenje, tako da su većina radnika shodno Zakonu o otkupu državnih stanova otkupili navedene stanove i postali njihovi vlasnici i korisnici;
 - stoga je to još jedan razlog da se stanovi u vlasništvu ne mogu uvrstiti u ambijentalnu cjelinu, o čemu je neophodno obratiti se i konsultirati nosioce stečenih prava te lokalnu zajednicu, tj. nadležne administrativne službe u smislu komunalne infrastrukture, puteva, instalacija i sl.;
 - iz svega iznijetog protivimo se bilo kakvom uvrštavanju proizvodnih objekata i zemljišta pod i oko objekata u ambijentalnu cjelinu Novo Selo izuzev objekta – Evangelističke crkve i zemljišta uz nju;
 - također smatramo da se još nisu stekli uvjeti da se navedeno dobro sa privremene liste nacionalnih spomenika BiH trajno proglasi nacionalnim spomenikom BiH dok se ne riješe ove primjedbe".
- Dopisom broj 07-40-4-1663-1/14, dana 15.04.2014. godine, Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta dostavili su podatak:
 - "Prema evidenciji Zavoda predmetno dobro nije bilo evidentirano ni zaštićeno od Zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine. U Novom Selu, Bijeljina bilo je evidentirano dobro pod sljedećim nazivom: Evangelistička crkva, Novo Selo, Bijeljina.
 - Austrougarski period, vrijeme izgradnje 1913. godine.
 - U blizini Bijeljine i u Novom Selu za vrijeme austrougarske uprave formirana je njemačke kolonija Franz Joseph – Feld (Polje Franje Josipa).
 - Tu je formirano sjedište evangelističke župne zajednice. U centru izgrađena je crkva, a oko nje formirano manje naselje od preko 120 kuća.
 - Dobro nije bilo zaštićeno od Zavoda za zaštitu spomenika kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa Bosne i Hercegovine".
 - Dopisom broj 07/4.01.0301/058-25/14, dana 18.04.2014. godine, Arhiv Republike Srpske – područna jedinica Zvornik, u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture

Republike Srpske, dostavili su informaciju da ne posjeduju podatke o navedenom dobru.

- Dopisom broj 07/4.01.0201/ 058-179/14, dana 29.04.2014. godine, Arhiv Republike Srpske, u sastavu Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske, dostavio je informaciju da ne posjeduju podatke o navedenom dobru.
- Dopisom broj 02/3-37-1-714/201, dana 12.05.2014. Gradska uprava Grada Bijeljina, Odjeljenje za stambeno-komunalne poslove i zaštitu životne sredine, dostavili su sljedeće dokumente:
 - kopiju važećeg katastarskog plana;
 - kopiju važećeg plana iz 1957. godine;
 - kopiju plana austrougarski premjer;
 - aerofotogrametrijski snimak iz 2011. godine;
 - listu nepokretnosti;
 - zemljišnoknjižne izvratke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Novo Selo nalazi se u sastavu grada Bijeljina, udaljeno oko 3 km prema sjeveroistoku. Prema geografskom položaju pripada području Semberije. Do sela vodi saobraćajnica koja ujedno predstavlja i glavnu ulicu u selu.

Nacionalni spomenik nalazi na lokaciji označenoj kao k.č.1319/87; k.č. 1319/90; k.č.1319/85; k.č. 1322/272 k.č.1322/273 k.o. Bijeljina Selo, z.k.br. 1039, upisana u posjedovni list br. 1101/24. Grad Bijeljina, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Historijski podaci

Doseljavanje Nijemaca na područje jugoistočne Evrope, tačnije na području oko toka rijeke Dunava i Save počelo je nakon Velikog bečkog rata (1683–1699. godine), odnosno nakon Karlovačkog mira 1699. godine, kada se granica između Osmanskog carstva i zapadnoevropskih država uglavnom zadržala na slivovima ovih rijeka. Doseljene Nijemce, starosjedioci Mađari i Južni Sloveni nazivali su Švabama, iako je samo jedan dio njih poticao iz Švapske (današnje južne Njemačke, sa centrom u Augsburgu).

Naseljavanje je bilo naročito intenzivno u XVIII vijeku, u vrijeme vladavine Marije Terezije i Jozefa II. Bečka vlada željela je na taj način osigurati granicu sa Osmanskim carstvom, pa su doseljenici bili vojnici, zanatlije i ratari.¹

Najbrojnija doseljavanja stanovnika njemačkog porijekla u Bosnu i Hercegovinu vežu se za period Austrougarske okupacije. Austrougarska vlada poticala je svoje stanovništvo svih društvenih struktura da se dosele na teritoriju Bosne i Hercegovine, tako da su u ovom periodu zabilježene masovne migracije iz svih dijelova Austro-

¹ Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 3 i 4.

-Ugarske, odnosno doseljavanje Austrijanaca, Čeha, Slovaka, Mađara, Poljaka, Rusa, Ukrajinaca, Slovenca, Italijana i Nijemaca.

Prva naselja ovog tipa osnovana su u Novoj Topoli kod Gradiške (Windthorst) 1879. godine i Aleksandrovac u neposrednoj blizini Banje Luke (Rudolfstal), naseljeni sa oko 500 porodica kolonista porijeklom iz Rhinelanda, Braunschweiga, Hanovera i Oldenburga.

U periodu 1891–1905. godine na inicijativu bečke vlade kolonizacije su vršene u dolini rijeke Bosne. Kolonisti različitih nacionalnosti naseljavani su na državnom zemljištu. Doseljeno je oko 1800 kolonista porijeklom su iz Galicije, a nešto kasnije doseljavale su i manje porodice, u grupama 5–30 porodica, sa područja Galicije i Bukovine. Najveće kolonije njemačkih doseljenika bile su u okolini Banje Luke, Gradiške, Prnjavora i Bijeljine, dok su znatno manje kolonije osnivane i u industrijskim zonama Žepča, Zenice, Zavidovića, Sarajeva i Mostara.

Posebnu skupinu njemačkih doseljenika predstavljaju "Donauschwäbische", kod nas poznati pod nazivom Podunavske Švabe, koji na teritoriju Bosne i Hercegovine doseljavaju nakon 1885. godine iz područja današnje Vojvodine (Srema, Banata i Bačke). Ovo je ujedno i posljednja migracija njemačkog stanovništva na teritoriju Bosne i Hercegovine.

Doseljeni kolonisti, živjeli su u industrijskim naseljima i selima gdje su se uglavnom bavili poljoprivredom (Novo Selo / *Franzfeld* / *Josefsfeld* / *Schoenborn* / *Petrovo Polje* – u blizini Bijeljine, *Brezovopolje* – *Novi* – između Bijeljine i Brčkog, *Božinci kolonija* i *Turski Kalendarovci* – u blizini Dervente, *Windthorst and Rudolfsthal* / *Adolfsthal* – u blizini Banje Luke i *Dobor* – *Ularice*, *Trošelj* – u blizini Bosanske Gradiške).²

Na teritoriji današnjeg Novog Sela u blizini Bijeljine formirana je njemačka kolonija Franc Joseph – Feld, sjedište evangelističke župne zajednice, koja je imala svoje filijale u Branjevu, Dugopolju i Brčkom. Doseljavanje kolonista država je stimulirala raznim materijalnim povlasticama: besplatna dodjela državne zemlje, oslobađanje od poreza 5 ili 10 godina, dodjela besplatnog građevinskog i ogrjevnog drveta iz državnih šuma, kao i pomoć pri nabavci stoke i sjemena.³

U graditeljskom razvoju Novog Sela ključne su tri faze, uvjetovane prirodnim i društvenim faktorima: prva faza podrazumijeva osnivanje sela i odnosi se na period od naseljavanja prvih njemačkih kolonista, pa do 1896. godine kada je selo zadesila velika poplava, druga faza od traje od "Velikog povodnja" pa do početka II svjetskog rata i odnosi se na period ekonomskog i privrednog napretka sela i treća faza koja se odnosi na dešavanja u selu početkom i nakon Drugog svjetskog rata.

Preci Nijemaca koji su naseljavali Novo Selo potiču iz mjesta Noj Pasau (Nova Pazova) u Sremu, naseljeno 1791. godine i Francfelda⁴ (Kačarevo kod Pančeva) u

² Bosnia and Herzegovina's Ethnic German Human Losses during WWII and Thereafter. Dr Vladimir Geiger Historian at the Croatia Historical Institute in Zagreb. International Conference in Sarajevo, Bosnia (4th and 5th October 2013) South eastern Europe German History Research Center at the University of Tübingen, Germany, page 1.

³ Svijetlost Evrope u Bosni i Hercegovini. Ismet Huseinović i Džemaludin Babić. Buybook, Sarajevo 2004. str. 175.

⁴ "Njemački kolonisti su bili evangelisti iz Virmenberga, Elzasa i Lotaringije koji su izuzetno cenili Jovana Tatarina i njegovu porodicu kao starosedeoce. Selo je brzo ekonomski napredovalo, prve kuće koje su građene od naboja zamijenjene su kućama od cigle, a ulice su uređene i sa izgrađenim trotoarima pored kuća. Novonastalu naseobinu često su pogađale elementarne nepogode i zarazne bolesti, suša, kolera, jata skakavaca... Među kačarevačkim Nemcima bio je veliki prirodni priraštaj tako da krajem 19. veka oni osnivaju svoju koloniju u Jarkovcu. U isto vreme oni osnivaju i naselje u blizini Bijeljine, današnje Petrovo Polje. Doseljeni Nemci su bili dobri zemljoradnici, a razvoju sela u mnogome su pomogli i dobar put koji je postojao do Pančeva, kao i prolazak železničke pruge pored Kačareva i izgradnja železničke stanice."

Banatu, koloniziranog nakon godinu dana. Oba naselja su svojim strateškim položajem bila sastavni dio pogranične oblasti. Usljed visokog nataliteta i nasljednog pravila primogeniture (najstariji sin nasljeđuje svu zemlju) došlo je do općeg osiromašenja stanovništva i potrebe za novom kolonijom. Prilika se ukazala u periodu nakon 1878. godine okupacijom Bosne i Hercegovine od Austro-Ugarske. Nekoliko stanovnika Francfelda služilo je vojsku u Bijeljini i tom prilikom su uvidjeli velike količine plodne i neobrađene zemlje. 1883. godine stanovnici Francfelda su imali neuspješne pregovore sa bijeljinskim begom Sulejmanom o kupovini zemlje. Međutim, nakon dvije godine u februaru 1885. godine potražili su pomoć od kotarskog predstojnika u Bijeljini koji ih je primio i obećao im pomoć, što je odgovaralo politici austrougarske monarhije da pojača granicu prema Srbiji.

Krajem 1885. godine prvih pet porodica (Melcer, Haler, Huber, Halabrin i Maler), naselili su Ledince, gdje su kupili parcele i podigli kuće. Živjeli su u Račanskoj ulici, a na području Novog Sela su uzeli zemlju u najam i počeli je obrađivati. Oni su predstavljali kostur buduće kolonizacije. Od kotarskog predstojnika su dobili obećanje da će ukoliko nasele još trideset porodica dobiti posebnu općinu, a 1886. godine ratar Šojrer iz Francfelda je pridobio 60 porodica nakon čega je Bečka vlada počela sa otkupom zemlje.

Period za kupovinu zemlje u tom trenutku bio naročito pogodan, jer se veliki broj zemljoposjednika povlačio u Tursku i prodavao zemlju po znatno nižoj cijeni. Kupovina je pomognuta kreditima iz Beča, pa je do zime 1886. godine svaka od porodica dobila stambeni objekat i zemlju za obrađivanje. Naseljeno područje Semberaci su nazvali Novo Selo, a taj naziv se zadržao do danas.

Prva zima doseljenicima bila je teška sa slabim zalihama hrane, međutim, uprkos tome selo je dobilo nove stanovnike već sljedeće godine iz Noj Pasaua (Nove Pazove) u Sremu. U proljeće 1887. godine Konard Meng iz Novog sela otputovao je u Noj Pasau i pridobio 24 nove porodice za preseljenje.

"... Odmah po dolasku na ove prostore žitelji su izgradili za to doba velike i prostrane kuće od "naboja" (zidovi od sabijene zemlje) ušorene u dva reda pored glavne ceste. Svaka je kuća imala u pozadini 2–3 dunuma bašče..."¹⁶

Godine 1889. Novo Selo je bilo naseljeno sa 121 porodicom kolonista, a 1890. godine zabilježen je broj od 737 stanovnika Novog Sela, koji su osnovali svoju općinu, otvorili osnovnu školu i u svom posjedu imali 434 jutra zemlje, a obrađivali oko 1284 jutra zemlje. Bavili su zemljoradnjom – uzgojem pšenice, kukuruza, prosa, duhana i stočarstvom – uzgojem konja goveda i svinja, a ubrzo su u svom posjedu imali i dva manja mlina. Nakon dvije godina broj stanovnika u selu je iznosio 140 kuća, odnosno oko 900 stanovnika, a povećan je i zemljišni fond. Nedugo po doseljavanju, u selu su imali dvije trgovine, dvije kafane, pekaru, kovačnicu i stolarske radnje, bleh muziku, poštara, bricu i policajca.

Prema novom popisu 22. aprila 1895. godine, selo je brojalo 950 stanovnika i imalo stambene objekte od ćerpiča i pletera. Konstrukcije građene od pletera imale su drvenu skeletnu strukturu, sa ispunom od pletenog materijala (granja, šiblja ili pruća), oblijepljenu mješavinom zemlje i pljeve, a zatim okrečene.

Tekst napisan za potrebe izrade urbanističkog plana Kačareva. Slobodanka Perovic, dipl. historičar konzervator. 2008. godina. Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Pancevu.

⁵ Osnovni podaci o Novom selu kod Bijeljine. *"Ovaj tekst je nastao po priči jednog od stanovnika Novog Sela I za sada jedinog živog, starog žitelja gosp. FRIDRIHA SCHUMAHERA kojeg u Bijeljini svi znaju I zovu majstor kovač Fric. On 31.08.2003. godine navršava 84 godine života i živi sam u Bijeljini, u ulici Srpske Vojske 98"*, Bijeljina, 08.07.2003. Zabilježio Ibrahim Imširović, tekst priložio podnosilac peticije za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom, Medžlis islamske zajednice Bijeljina, dana 05.07.2003. godine.

1896. godine, 1. novembra došlo je do prirodne katastrofe u selu, odnosno izlivanja rijeke Drine poznate kao "veliki povodanj". Selo je bilo u potpunosti uništeno. Podaci o ljudskim žrtvama nisu poznati, ali je materijalna šteta bila ogromna. Stradali su su skoro svi objekti građeni od lošije vrste materijala.⁶

"...u prijedodnevnom satima, dok su mnogi bili na poljima, a žene u Bijeljini na raznošenju namirnica stalnim mušterijama, došlo je do iznenadnog izlivanja rijeke Drine udaljene 6–7 km od sela. Visina vode je po kazivanju našeg sagovornika iznosila oko 2 m, što je bilo pogubno za ovo naselje. Već spomenute kuće od naboja su sve popadale pa se odmah moralo početi sa gradnjom novih, ali sada tvrdih, tj. od Devaltove cigle..."⁷.

Druga faza u razvoju Novog Sela odnosi se na period nakon poplave 1896. Ona je obilježena novom epohom izgradnje objekata od trajnijih i kvalitetnijih materijala, kao i intenzivnog razvoja i napretka sela u svim oblastima: privredi, proizvodnji i kulturi.

Zahvaljujući velikoj podršci koju je stanovništvo Novog Sela uživalo od okupacionih vlasti, odnosno Bečke vlade, dobili su na zajam 140 000 kruna za obnovu. Zajam je bio formalan, a u praksi se ispostavilo da je novac poklonjen. Osim toga su, također, kao pomoć stigla i sredstva od dobrovoljnih priloga iz Francfelda, Noj Pasaua, Njemačke i drugih krajeva monarhije. Od tadašnje države dobili su pomoć pri izgradnji novih objekata koji su građeni od cigle.

U ovom periodu, pa do Prvog svjetskog rata, Novo Selo se konstantno razvijalo. Napredak je bio vidljiv u skoro svim oblastima: rastao je broj stanovnika, razvijali se zanati i poljoprivredna proizvodnja, a 1907. godine Novo Selo zvanično postaje općina. Nakon godinu dana u selu je otvorena poštanska stanica, pojavila su se manja industrijska postrojenja, a Georg Maler je otvorio prvi savremeni parni mlin.⁸

"...Veoma vrijedni i dobro organizovani žitelji ovog naselja su se skoro svi od reda bavili poljoprivrednom proizvodnjom i bili su glavni snadbjevači stanovništva Bijeljine, koja je između I i II svjetskog rata imala 14000 stanovnika. Proizvodili su sve vrste žitarica, mesa voća i povrća, mlijeka i mliječnih proizvoda i dr. U naselju su postojale i sve vrste zanatlija sa dobro opremljenim radionicama.

I društveni život mjesta je bio veoma dobro organizovan. Crkvena zvona su u 21:00 sat oglašavala vrijeme polaska na spavanje, a jutarnja zvona koja su zvonila u 04:00 sati, pozivala su na posao. Bitno je spomenuti da mještani Novog Sela do izbijanja rata 1941. godine u svom posjedu imali i obrađivali preko 6000 dunuma veoma plodne semberske zemlje, koju su revnosno obrađivali i koja im je obilato uzvraćala.

Subotom su svi palili svoje kućne pekare i pekli hljeb za 7 narednih dana i kolače. Nedjelja je bila dan za odlazak u crkvu i posjetu porodici i prijateljima, kao i ostala druženja. Prve nedjelje u septembru se u naselju priređivala godišnja zabava "kirbaj" (vašar) i to im je bilo jedino veliko slavlje u toku jedne godine. Tom prilikom su

⁶ Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str 5–8.

⁷ Zabilježio Ibrahim Imširović, tekst priložio podnosilac peticije za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom, Medžlis islamske zajednice Bijeljina, dana 05.07.2003. godine.

⁸ Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 8.

organizovana mnoga razna takmičenja, koncerti duvačkog orkestra koji je bio veoma aktivan u vremenu između dva svjetska rata...⁹

Oko 1910. godine Konard Devald je sa sinovima otvorio ciglanu u Novom Selu koja je kasnije postala poznata po kvaliteti svojih proizvoda.¹⁰

Zalaganjem sveštenika Gustava Juranjija, 1913. godine u Novom Selu je podignuta evangelistička crkva, a iste godine uveden je i telefon.

"...crkva je sazidana od "Devaltove" nadaleko poznate pune opeke iz ciglane koju je Devalt sagradio u ovom selu. Stanovnici Neundorfa koje kasnije nosi i ime Franc Josef, Petrovo Selo i konačno Novo Selo, su u to vrijeme organizovali svoju i svoju opštinu, vodili matične knjige, organizovali razne opštinske službe u kojima je samo jedan službenik iz Bijeljine bio zaposlen dok su svi ostali bili iz redova mještana Novog Sela. Imali su svoju četverorazrednu školu u kojoj su pored ostalog, učili srpski i njemački jezik, kao i pisma ćirilicu, latinicu i goticu..."¹¹

Stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1. decembra 1918. godine promijenila se politička i državna struktura u BiH.¹² Iako se položaj njemačkih kolonista u novoosnovanoj državi znatno promijenio,¹³ u Novom selu nije došlo do značajnijih promjena osim naziva: Novo Selo je preimenovano u *Petrovo Polje*, u čast kralja Petra I Karađorđevića, dok se ostale okolnosti za stanovnike Novog Sela / Petrovog Polja, nisu promijenile. Selo je nastavilo sa životom i načinom rada kao i u prethodnoj državi, zadržavši svoju općinu, njemačku školu i ostale tekovine prošlosti na kojima se zasnivao njihov život i rad.¹⁴

Poljoprivreda Novog Sela, znatno naprednija u odnosu na okolna sela, donijela je nove agrokulture¹⁵ kao i nove napredne tehnologije u proizvodnji prerađevina od svinjskog mesa. Životni standard stanovništva bio je veoma visok. Selo je imalo napredan nivo u razvoju zanatstva, a prema podacima Članske knjige udruženja

⁹Zabilježio Ibrahim Imširović, tekst priložio podnosilac peticije za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom, *Medžlis islamske zajednice Bijeljina, dana 05.07.2003. godine.*

¹⁰ Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 8.

¹¹ Zabilježio Ibrahim Imširović, tekst priložio podnosilac peticije za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom, *Medžlis islamske zajednice Bijeljina, dana 05.07.2003. godine.*

¹² Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 8.

¹³ Ukidanjem austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini njemački kolonisti dobijaju status nacionalne manjine. Iako su prava njemačke nacionalne manjine garantirana postignutim mirom, populacija direktno vezana za rad i djelovanje austrijske vlade uglavnom se iselila. (Bosnia and Herzegovina's Ethnic German Human Loses during WWII and Thereafter. Dr Vladimir Geiger Historian at the Croation Historical Institute in Zagreb. International Conference in Sarajevo, Bosnia (4th and 5th October 2013) South eastern Europe German History Research Center at the University of Tübingen, Germany).

¹⁴ Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 9 i 10.

¹⁵ "...švabice iz Novog sela donosile su na prodaju mlijeko, mileram, sir, puter, grincajg (zelen za supu), špinat kojeg do tad ne bijaše na pijaci, kelj, kelerabu, živad i voće" – Nijemci u Semberiji. izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Autori izložbe Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Organizacija izložbe: Muzej Semberije. Za izdavača: Mirko Babić. Autor teksta: Zoran Midanović, 2007. Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. Str. 10.

zanatlija u Bijeljini iz 1935. godine, u Novom Selu je živjelo i radilo: jedan pekar, dva bravara, dva obučara, dva krojača, jedan slastičar-licider, devet kolara, jedan bačvar, tri mesara, pet brica, sedam kovača, jedan ćurčija, šest stolara, dva zidara, jedan sodar, pet trikotažera, dva tesara, jedan mlinar i jedan ciglar-crijepar. Prema popisu iz 1931. godine od ukupnog broja stanovništva u Novom Selu (1487 stanovnika), bilo je pedeset dvoje zanatlija.

Sveštenik Maks Fol je dvadestih godina podigao evangelističko groblje istočno od sela, u kojem su dugo sahranjivani i bijeljinski Slovaci, također protestanti. Evangelistička crkva u Novom Selu je 1924. godine dobila 3 nova zvona. Vremenskom nepogodom 28. juna 1927. godine, nanešeno je dosta štete selu, a naročito crkvenom krovu, ali je zaslugom sveštenika Maksa Fola ubrzo sanirana nastala šteta.

Kulturni život u selu bio je razvijen i bilježi postojanje crkvenog hora koji je pjevao na misama i priredbama, tamburaškog orkestra, muškog pjevačkog društva "Ajtrart", amaterskog seoskog pozorišta i fudbalskog klub "Ajtrart".

Drugi svjetski rat u Novom Selu donosi trajne promjene, kada selo mijenja naziv u Šenborn u čast njemačkog padobranca koji je prvi ušao u selo u aprilskom ratu 1941. godine. Vođe seoskog "kulturbunda" pod vođstvom Karla Lajtenberga i Hinka Vinterkorna, postaju dio ratnih snaga Trećeg Rajha. Naredne godine, 28. oktobra 1942. godine stanovnici Novog Sela su prema naredbi iz Njemačke iselili u Poljsku u okolinu grada Lođ, a u selu je ostalo ukupno šest porodica koje su likvidirali pripadnici NOB.

Nijemci u Bijeljini dali su značajan doprinos razvoju industrije (Vanekov mlin na parni pogon na Novoselskoj cesti, ciglana Devaldovih u Novom selu, kasnije premještena u Bijeljini izgradnjom modernijeg objekta, fabrika okova i brava u selu otvorena neposredno prije Drugog svjetskog rata, fabrika furnira sa pogonom za proizvodnju gajbi za voće, otvorena 1938. godine u blizini Novog Sela i veliki broj zanatskih djelatnosti), kao i razvoju gradske urbane sredine – gradski park, hoteli i brojne druge građevine.

Na teritoriji Novog Sela rješenjem Vlade Narodne Republike Bosne i Hercegovine br. 8448/46, 1946. godine, osnovano je Državno poljoprivredno dobro – Novo Selo pod administrativno-operativnim rukovodstvom Ministarstva poljoprivrede i stočarstva Narodne Republike Bosne i Hercegovine. Teritorija koju je obuhvatalo ovo imanje podrazumijevala je 650 ha konfiskovanog zemljišta, sa objektima, infrastrukturu, stokom i mehanizacijom, koja je na osnovi Zakona o agraru iz 1945. godine postala općedruštvena imovina. U odnosu na okolna sela Novo Selo je imalo izuzetno povoljne klimatske uvjete za proizvodnju svih vrsta poljoprivrednih kultura i stoke, kao i iskustvo u obradi zemljišta.

Iako je prije Drugog svjetskog rata Novo Selo bilo napredna zajednica sa razvijenom poljoprivrednom proizvodnjom i industrijom, period nakon završetka rata odlikuju otežani uvjeti za rad i život (sa porušenim zgradama i kućama, bez fabrika, pilane, mlina, ciglana) sa ručnom mehanizacijom.

U periodu od kraja Drugog svjetskog rata do danas poljoprivredno dobro koje danas nosi naziv "Semberija" je uz konstantne uspone i padove ostvarilo naprednu poljoprivrednu proizvodnju uz primjenu savremenih uvjeta i mehanizacije.¹⁶

Period nakon Drugog svjetskog rata može se smatrati potpunom prekretnicom, prije svega u društveno ekonomskom smislu i privređivanju u Novom Selu, koja je svoji odraz našla i u ruralno-planskoj kompoziciji sela.

¹⁶ Poljoprivredno dobro Semberija 1946–2001. godina. Monografija. Priredio Tihomir Nestorović. Poljoprivredno dobro Semberija, Novo Selo. Elite press, Bijeljina. 2001. godina. Str. 13–26.

Podjela većih parcela na privatne posjede zamijenio je novi pristup parcelaciji koja podrazumijeva grupisanje pojedinačnih parcela u parcele veće površine u namjeni poljoprivredne proizvodnje.

Identitet njemačkog sela sačuvao je samo dio glavne ulice u selu sa crkvom i pet preostalih objekata iz perioda prije Drugog svjetskog rata.

2. Opis dobra

Selo

Selo pripada tipu tzv. ušorenih sela¹⁷. Izgrađeno je na ravnom terenu i nastalo je planski. Na osnovi kopije plana austrougarskog premjera, kao i plana sela i planova sela sličnog tipa moguće je steći uvid u osnovne konceptualne karakteristike Novog Sela iz vremena kad je bilo nastanjeno stanovništvom njemačkog porijekla.

Glavnu okosnicu u razvoju ušorenih sela predstavljao je planski sistem uređenja, koji se ogleda u pravilnoj ortogonalnoj mreži ulica koje obrazuju sistem uređenih atara, tj. pravilne raspodjele zemljišta unutar polja ulične mreže. Iz plana je vidljivo da je svako domaćinstvo bilo numerisano, što je omogućilo tačnu evidenciju o imovinskom posjedu pojedinca, što je bio i određen vid kontrole mogućih ostvarenja prihoda domaćinstva.

Planska matrica Novog Sela ima krstoobraznu osnovu koju čine dvije saobraćajnice:

- glavna, koja predstavlja komunikaciju prema gradu Bijeljini i
- sporedna koja pod pravim uglom siječe prvu saobraćajnicu, tvoreći na raskršću manji trg sa crkvom.

Glavna saobraćajnica do danas je zadržala karakter šora¹⁸ sa čije su obje strane raspoređeni pravilni nizovi seoskih domaćinstava. U odnosu na ulicu / šor, atari¹⁹ su bili podijeljeni na pojedinačna podužno postavljena pravougaona imanja – domaćinstva.

Širina ulice iznosi približno 4,5 m. Poprječni profil uličnog fronta odlikuju dva kanala sa obje strane ulice (šamac), uz koji se niže zeleni pojas – drvored. Uz drvored je pojas trotoara uz građevinsku / regulacionu liniju. Ulični front odlikuje skladan i pravilan izgled uvjetovan pravilnom horizontalnom regulacijom (objekti u jednoj liniji, gdje se građevinska linija poklapa sa regulacionom) i pravilna vertikalna (visinska) regulacija objekata.

Ovdje se javljaju dva tipa seoskih domaćinstava:

- sa objektima podužno postavljenim na parceli (sa kućama čiji je zabat bio okrenut prema ulici) i
- sa objektima poprečno postavljenim na parceli (sa kućama čija je streha bila okrenuta prema ulici).

¹⁷ Seoska naselja mogu se tipološki odrediti prema:

- **genetskoj tipologiji**
 - *naselja nastala spontanim putem* (heterogena, nepravilna...),
 - *naselja nastala planskom intervencijom* (čitlući, ušorena sela),
 - *naselja nastala političkom odlukom vlasti* (sela u Vojvodini),
 - *tzv. "divlja" naselja* (u predgrađima većih gradova).
- **demografskoj tipologiji**
 - *mala sela* (patuljasta — do 100 stanovnika i mala — 101-500 stanovnika),
 - *srednja sela* (501–1000 stanovnika i 1001–2000 stanovnika);
 - *velika sela* (veća 2001–3000 stanovnika i najveća preko 3000 stanovnika).

¹⁸ Cjelokupan javni život sela bio je vezan za šor, okupljanja seljaka nakon završenog posla su na bila su šoru, ispred kuća, dok je privatni život porodice bio zaštićen iza zidova i kapije domaćinstva.

¹⁹ Pravougaona polja formirana uličnom mrežom.

Analizom sličnih sela ušorenog tipa, koje su naseljavali Njemački kolonisti na teritoriji današnje Srbije i Hrvatske, evidentno je da su domaćinstva sa kućama postavljenim u podužnom pravcu u odnosu na šor pripadale seoskom stanovništvu koje se bavilo poljoprivrednom proizvodnjom, odnosno imala isključivo stambeni karakter i u njima se odvijao isključivo porodični život jedne porodične zajednice, dok su kuće postavljene poprječno u odnosu na šor (duža strana objekta uz ulicu) pripadale bogatijem sloju stanovništva koje je uz poljoprivredne obavljalo i druge djelatnosti u objektu (trgovina, zanatstvo i ugostiteljstvo).

Domaćinstva koja su se bavila isključivo poljoprivrednom proizvodnjom bila su riješena prema istom modelu koje su nametnule austrougarske vlasti. Domaćinstvo se sastojalo od pravougaone parcele sa kućom, pomoćnim objektima, dvorištem i poljoprivrednim imanjem. Stambeni objekat (kuća) bio je postavljen u uglu parcele sa zabatnom stranom uz ulični front i bočnom stranom na susjedovoj međi, ali bez prava postavljanja prozora čime je bila osigurana intimnost susjedovog dvorišta.

Dvorišta su predstavljala radni, životni, ali i intimni prostor porodice. S ulične strane imala su kapiju u ravni zabatnog uličnog dijela kuće. Iza kuće po dubini dvorišta, nizali su se pomoćni sadržaji domaćinstva (pomoćni objekti vezani za domaćinstvo i pomoćni objekti za poljoprivredne djelatnosti). Pomoćni objekti postavljeni su po važnosti – bliže stambenom objektu bili su pomoćni objekti vezani za domaćinstvo (ljetne kuhinje i sl.) zatim objekti za stoku i često je uz njih postavljan wc. Iza njih se pružalo poljoprivredno polje sa usjevima.

Ulazi u objekte bili su postavljeni s ulične strane i razdvojeni na kolski i pješački ulaz. Pješački ulaz bio je definiran vratima na zabatnom, uličnom zidu objekta postavljenim ka unutrašnjosti dvorišta i njim se pristupalo trijemu objekta. Kolski ulaz bio je u liniji zabatnog zida kuće, odnosno u istoj ravni, definiran vratima koja se otvaraju prema dvorištu.²⁰

Iako su objekti rađeni po istom usvojenom modelu koji se češće pojavljivao u seoskoj arhitekturi objekata susjednih zemalja (u *Sremu i Bačkoj* u Srbiji i u *Srijemu i Slavoniji* u Hrvatskoj pod nazivom *švapske / panonske / slavonske* kuće), ponekad se javljaju samostalna i jedinstvena rješenja, a ponekad se javljaju veoma maštovita rješenja u obradi streha, doprozornika, dovratnika i sl. Individualnost se ogleda u načinu obrade detalja – prije svega zabatnih zidova, naročito zabatnog zida prema ulici, gdje graditelji daju vrlo originalna i prepoznatljiva rješenja. Takođe, kuće malterisane i krečene u bijelo ponekad imaju maštovitu likovnu obradu, izvedenu specijalnom valjcima, čiji su ostaci još uvijek vidljivi u slojevima maltera nekih od objekata u Novom Selu.

Iako je izgled sela promijenjen u odnosu na vrijeme prije II svjetskog rata, njegov osnovni koncept ostao je sačuvan do danas i vidljiv je u matrici osnovne ulične mreže, položaju crkve i nekoliko očuvanih objekata sa obje strane glavne ulice (šora) koji potiču iz perioda naseljenosti njemačkim stanovništvom.

Naseljavanje sela njemačkim kolonistima počelo je 1886. godine i trajalo do kraja II svjetskog rata kada se formiranjem SFRJ mijenja struktura stanovništva što je utjecalo na način privređivanja i fizičku strukturu sela. Osnovni prostorno-ruralni koncept privatnih pojedinačnih imanja dobio je zadružni karakter koji se uz manje izmjene zadržao do danas. Usitnjena parcelacija sa podjelama na privatna imanja u periodu nakon Drugog svjetskog rata je grupisana u veće obradive parcele dok je samo mali dio objekata očuvan za potrebe stanovanja. Danas je obradiva površina sa poljoprivrednim objektima

²⁰ Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo. Zdravko Živković. Ministarstvo kulture. Uprava za zaštitu kulturne baštine. Strana: 79–104.

i dijelom stambenih u posjedu Poljoprivrednog dobra "Semberija", dok je ostatak stambenih objekata privatiziran i nalazi se u posjedu privatnih lica.

Predmet zaštite Ambijentalne cjeline Novo Selo podrazumijeva: objekat crkve, sa glavnom ulicom ili šorom zaštićenim drvoredom sa obje strane, i pet objekata duž glavne ulice u selu – šora, koji datiraju iz perioda kada je selo bilo naseljeno njemačkim stanovništvom.

Opis crkve

Crkva u Novom Selu pripada tipu jednobrodnih građevina sa tornjem – zvonikom, apsidom i bočnim aneksom – sakristijom.

U planskoj dokumentaciji sela iz vremena kad je bilo naseljeno njemačkim stanovništvom jasno se vidi da je crkva zauzimala dominantan položaj. Iz starih fotografija vidljivo je da je u nekom periodu došlo do nasipanja terena oko crkve²¹.

Crkva je svojom podužnom osovinom postavljena u pravcu sjeveroistok-jugozapad i u odnosu na građevinsku / regulacionu liniju objekata "šor", uvučena je za cca 23 m, tako da ukoliko se objekat posmatra sa glavne ulice, njenu poziciju čini dobro sagledivom u prostoru.

Ulaz u objekat smješten je na sjeveroistočnoj strani, u prizemnom dijelu crkvenog tornja. U odnosu na kotu terena objekat crkve je izdignut za visinu tri stepenika, cca 50 cm. Ulaz u objekat završen je prelomljenim lukom i stepenasto se uvlači ka unutrašnjosti objekta.

Ukupni vanjski gabariti crkve iznose 33 m x 15,64 m.

Konstruktivni sklop objekta je linijski – masivni obodni nosivi zidovi debljine 195 cm nose teret krovne konstrukcije. Raspon konstruktivnih zidova kreće se: 3,22 m x u tornju, 8,85 m u naosu i 6,85 m u apsidi crkve. Zidovi su izgrađeni su od tzv. "Devaltove cigle" koja se proizvodila u ciglani u Novom Selu. Bočni zidovi crkve dodatno su učvršćeni kontraforima (po pet na podužnim zidovima i tri na apsidi) širine 90 cm, postavljenim na međusobnom odstojanju od cca 4.00 m, koji iz ravni vanjskog zida crkve izlaze za 150 cm i prihvataju bočne potiske zidova.

Dispozicija crkve jasno je vidljiva u rasporedu konstruktivnih masa objekta. Unutrašnji prostor je jednostavnog koncepta, u kojem su jasno prepoznatljive funkcionalne cjeline crkve: dominantnu funkciju predstavlja prostor naosa ili lađe, sa sjeveroistočne strane naosa je narteks (koji odgovara prizemnom dijelu zvonika) i sa njene jugozapadne strane svetište sa bočnim aneksom – sakristijom. Funkcionalne cjeline su pozicionirane simetrično duž uzdužne ose objekta.

Ulazni portal pozicioniran je centralno na sjeveroistočnoj strani zvonika. Originalna vrata su uklonjena i objekat je sada zatvoren privremenim vratima od drvenih dasaka, grube obrade, sa katancem. Zidarska dimenzija portala iznosi širina 256 cm, visina 220 cm.

Zvonik crkve, pozicioniran centralno sa sjeveroistočne strane lađe, u prizemnom dijelu ima funkciju predulaza u crkvu (narteksa). Osnova zvonika ima kvadratnu formu i danas se sastoji od dva nivoa. Prema fotografijama snimljenim u periodu oko 1930. godine, iznad drugog nivoa postojao je još jedan nivo, a zvonik se završavao strmim četverostranim, piramidalnim krovom. Do gornjeg nivoa zvonika moguće je pristupiti drvenim stepeništem platforme, dok je originalni prilaz – unutrašnje stepenište – uklonjeno.

²¹ Na starih fotografijama vidljivo je da je crkva imala 4 stepenika, dok su danas vidljiva 2. Moguće je da je nasipanje terena uvjetovano nekom od brojnih poplava koje su veoma česte na prostorima Semberije (op.M.F.).

Narteks crkve ima debljinu obodnih zidova 107 cm. Kvadratnog je oblika, unutrašnjih dimenzija 3,50 m x 3,50 m. Donja zona zvonika – narteks – ojačana je sa dva kontrafora na ulaznom zidu i po jednim sa bočne strane, uz prednju ivicu podužnih zidova. Kontrafori debljine 90 cm prate obodne zidove narteksa i ukrštaju se u njegovom enterijeru, izlazeći iz ravni zida za 20–40 cm. Sa spoljašnje strane zvonika kontrafori izlaze iz ravni fasadnog platna zvonika za 90 cm i ojačavaju bočne pritiske zidova zvonika.

Naos, glavni molitveni prostor vjernika, pravougaonog je oblika, unutrašnjih dimenzija 19,00 x 8,85 m. Debljina obodnih zidova naosa iznosi 195 cm. Podužni bočni zidovi u crkvi raščlanjeni su pilastrima na četiri polja u kojima su približno simetrično pozicionirani prozorski otvori. Pilastru širine 95 cm izlaze iz ravni zida za 14 cm. Konstruktivno, oni predstavljaju unutrašnji dio kontrafora koji na istim mjestima podupiru objekat sa spoljašnje strane.

Glavno osvjetljenje naosa je lateralno. Glavni izvor svjetlosti predstavljaju po četiri bifore približno simetrične pozicije, sa obje bočne strane naosa. Bifore, postavljene na visinu cca 310 cm su podijeljene središnjim stubom širine 50 cm. Prozorski otvori završavaju se prelomljenim lukom i imaju svijetle dimenzije: širina 100 cm, dužina 400 cm.

Ispod bifora su manji pravougaoni prozorski otvori, čija visina parapeta iznosi 180 cm, a svijetle dimenzije: visina 95 cm, širina 130 cm. Oni su naknadno prosječeni radi osvjetljenja prve (prizemne) etaže, u vrijeme nakon 1946. godine, kada je crkva služila kao skladište.

U gornjoj zoni crkve, ispod strehe bočnih zidova lađe, također se nalaze manji prozorski otvori pozicionirani centralno iznad bifora, postavljeni u dva reda.

Prostor naosa je bio jednoobrazan, sa fiksiranim klupama za sjedenje tokom liturgije, postavljenim u dva reda.

Naknadnim intervencijama prostor naosa je izdijeljen sa po četiri stuba postavljena podužno u dva reda. Stubovi su kvadratnog presjeka, dimenzija 54 x 54 cm, od podužnih (bočnih) zidova crkve odmaknuti za cca 260 cm, na međusobnom rastojanju 230 cm, nose drvenu platformu u tri nivoa koja je imala namjenu skladištenja stočnih proizvoda.

Jedini djelimično očuvani element enterijera jesu keramičke pločice kojima je obložen pod prizemlja crkve.

Na jugozapadnom kraju lađe nalazi se svetište, u vidu petostrane apside, izdignuto za nivo jednog stepenika u odnosu na lađu. U gornjim zonama drvene platforme za skladištenje stočne hrane, vidljivi su pilastri, odnosno kapiteli pilastara, kojima je počinjao prelomljeni luk zasvedene tavanice svetilišta (vidljivo na fotografiji snimljenoj prije Drugog svjetskog rata). Svetište je osvjetljeno sa po jednim prozorom koji se završava prelomljenim lukom, na svakom od bočnih zidova. Prozori imaju svijetle dimenzije: širina 100 cm, visina 400 cm, osim prozora koji izlazi na zid uz sakristiju, skraćenog za visinu zida sakristije.

Sakristija nepravilnog oblika petougaonika, ima poziciju u vanjskom uglu između naosa i svetilišta crkve, izvučena u odnosu vanjski zid naosa za 2,15 m. Ukupne vanjske dimenzije su 6,40 m (mjereno podužno u pravcu sjeveroistok-jugozapad) x 3,65 m (mjereno poprečno u pravcu sjeverozapad-jugoistok). Ulaz u sakristiju bio je sa njene jugozapadne strane i iz prostora svetilišta. Unutrašnji ulaz iz svetilišta je naknadno zazidan, dok su sa spoljašnjeg ulaza skinuta originalna vrata, a prostor je zatvoren privremenim vratima od drvenih dasaka. Sa sjeverozapadne i jugozapadne strane sakristija je osvjetljena po jednim prozorskim otvorom pravougaone forme, završenim blagim lukom.

S obzirom na to da se nakon završetka Drugog svjetskog rata objekat ne koristi u vjerske svrhe, i da je korišten kao skladište stočne hrane, uočene su promjene na objektu koje su ga trajno oštetile. To je prije svega vidljivo u enterijeru, koji je postavljenjem trospratne drvene platforme za skladištenje poljoprivrednih proizvoda, u potpunosti ruiniran, dok se arhitektura objekta, iako oštećena ovim tretmanom, sačuvala u vanjskoj silueti objekta.

Krov nad lađom je složen, sa drvenom krovnom konstrukcijom. Konstruktivni sistem krova je dvostruka krovna stolica sa kosnicima učvršćenim parom kliješta. Nad apsidom crkve izveden je složeni petoslivni krov, dok je zvonik koji je imao još jedan nivo iznad postojećeg, završen trougaonim zabatima, imao visok i strm četverostrešni piramidalni krov.

Arhitektura objekta sa zidovima i kontraforima koji streme u visinu, prelomljeni lukovi visokih bifora, kao i jednostavna fasadna dekoracija ukazuju na neogotiku, nedorečenu masivnošću i težinom konstrukcije. Kontrafori pored konstruktivne imaju i funkciju oblikovnog usklađivanja fasada sa stepenastim suženjima prema vrhu. Raspoređeni su na približno istim rastojanjima 3,40 – 4,10 m na dijelu lađe, na vanjskim uglovima apsida i ukršteni na vanjskim uglovima zvonika. Šiljasti završeci kontrafora dodatno pojačavaju utisak stremljenja u visinu.

Cjelokupan likovni izraz objekta odlikuje jednostavnost obrade fasadnog platna, malterisanog i bojenog crvenom bojom, a dekoracija je jednostavna svedena na obradu stepenasto uvučenih dovratnika i doprozornika i horizontalnih vijenaca u vidu izlomljenih traka od fasadne opeke žute boje.

U spoljašnjoj silueti ističe se visoki zvonik, raščlanjen dvjema horizontalnim profilacijama na tri nivoa. Profilacije su jednostavne obrade od fasadne opeke. Od prizemlja prema trećem nivou, zvonik se stepenasto sužava ka vrhu. Fasadu prizemne etaže zvonika raščlanjuje ulaz u objekat završen prelomljenim lukom, iznad koga je okrugli prozor – rozeta. Ulaz u objekat, kao i rozeta iznad njega, uokvireni su fasadnom opekama u dva reda i stepenasto su, za debljinu opeke, uvučeni unutra sa obradom od fasadne opeke na kant. Sa bočne strane prizemnog dijela zvonika nalaze se po dva prozorska otvora završena blagim lukom i tretirana na isti način kao i otvori ulazne fasade. Drugi nivo zidova zvonika ima po dva visoka prozorska otvora, dok je treći nivo, zajedno sa krovom, porušen u potpunosti.

Bočne fasade lađe crkve imaju isti tretman, kontraforima raščlanjene na po pet polja u kojima dominantnu ulogu zauzimaju visoki otvori bifora, uokvireni fasadnom opekama na isti način kao na zidovima zvonika. Bifora prema nartekusu ima manju visinu od ostalih.

Pojedinačni objekti

Na osnovi fotografija snimljenih u periodu prije Drugog svjetskog rata, identificirano je postojanje 5 objekata koji su i danas ostali očuvani i koji ulaze u sastav ove odluke. Oni predstavljaju tipične primjere "švapskih" kuća u Novom Selu.

Osim ovih objekata još četiri objekata u selu, formom, gabaritima, vrstom materijala za izradu zidova ili vrstom pokrova upućuju na ovaj tip objekata.

Objekat broj 27

Objekat predstavlja najbolje očuvani primjer tipične prizemnice, *panonske / švapske / srijemske "troprostorne kuće sa trijemom"* u Novom Selu. Postavljen je na regulacionoj liniji ulice i dužom bočnom stranom na ivici susjedove parcele. Zid koji gleda prema susjedu nije imao otvore, tj poštovao je intimu susjedovog dvorišta. Ostatak parcele uz kuću čini dvorište.

Koncept stanovanja u ovakvom tipu objekata podrazumijevao je sistemsku organizaciju gdje se prožimanjem objekta sa dvorištem, odvojenim uličnim frontom od

javnog života, stvara jedinstveni ambijent racionalno i ekonomično iskorištene parcele podređene svrsishodnoj poljoprivrednoj djelatnosti njenog domaćinstva.

*... "Dvorište je radni i životni, ali i intimni prostor obitelji. Kućni prostori, odnosno sadržaji nižu se po dubini dvorišta po određenoj hijerarhiji, važnosti. Obično je prvo, a iza njega drugo dvorište odijeljeno ogradom (gore)"...*²²

Ulična fasada objekta sa pješačkim ulazima i kapijom odvaja javni život ulice od privatnog života unutar parcele objekta.

Kompoziciono, objekat čini kuća sa natkrivenim *trijemom*, postavljenim duž cijelog objekta, orijentiranim ka "prvom" dvorištu.

Ukupni vanjski gabariti objekta iznose 8,16 m x 13,20 m.

Iz "prvog" dvorišta objekta popločanog ciglom na kojoj je utisnuto slovo "D" (pretpostavka: Devaltova cigla) pristupa se trijemu i samom objektu, kroz vrata približno centano pozicionirana na sjeverozapadnoj fasadi objekta. Trijemu se može pristupiti i direktno sa ulice kroz vrata uličnog, zabatnog zida ili iz dvorišta objekta.

Konstruktivni sistem ovog i ostalih objekata je zasnovan na nosivim vanjskim zidovima koji su presječeni sa po dva unutrašnja poprečna zida koji dijele prostor na tri dijela, odnosno tri prostorije. Zidovi su rađeni od opeke, ukupne debljine 30 cm.

Unutrašnji raspored prostorija i obrada enterijera objekta su znatno izmjenjeni i te izmjene nastale su zbog prilagođavanja prostora potrebama vlasnika. Enterijer je izdjeljen naknadno postavljenim pregradnim zidovima, ali je izvornu dispoziciju moguće rekonstruirati na osnovi originalnih, konstruktivnih zidova objekta, te komparativnom analizom sa objektima sličnog tipa. Analiza pokazuje da je objekat ima tri prostorije gdje je srednja prostorija predstavljala kuhinju sa ognjištem, iz koje se pristupa u dvije bočne prostorije – gostinsku sobu uz ulicu i prostoriju prema dvorištu.²³ Širina svih prostorija jednaka je širini objekta i iznosi 480 cm, dok su dužine različite i iznose:

- središnje prostorije, kuhinje 255 cm,
- prostorije prema ulici (gostinske sobe) 503 cm i
- prostorije naspramno gostinskoj sobi, sa druge strane kuhinje 393 cm.

Kuća ima trijem, zatvoren sa tri strane fasadnim ravnima, širine 177 cm, postavljen na visinu od 50 cm, odnosno od kote terena izdignut za visinu dva stepenika. Konstrukcija trijema se sastoji od bočnih zatvorenih strana kao sastavnog dijela fasade objekata i prednje otvorene, prelazne strane iz kuće u dvorište. Otvorena stana trijema sa četiri drvena stuba podupire krovnu konstrukciju.

Krov objekta rađen je kao dvostrešni, strmog nagiba, pokriven biber crijepom.

Objekat je malterisan i obojen u bijelu boju, mada je na starijim slojevima maltera na trijemu vidljiva obrada u više boja dekorativnim valjcima.

U arhitekturi objekta naročito se ističe obrada zabatne ulične fasade koja je nekada bila dio uličnog fronta sastavljenog od niza objekata istog tipa.

Dekorativna plastika fasade izvedena je u plitkoreljefnoj dekoraciji horizontalnim vijencima, pilastrima, prozorskim okvirima. Sokl je obložen keramičkim pločicama.

Ulična fasada je horizontalnim stepenastim vijencem podijeljena na pravougaono polje i trougaoni zabat formiran dvoslivnom krovnom. Horizontalni vijenac završava se pokrovom od jednog reda biber crijepa. Na zabatu objekta, sa koga je odbijen malter, nalaze se dva manja, simetrično postavljena, prozorska otvora.

²² Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo. Zdravko Živković. Ministarstvo kulture. Uprava za zaštitu kulturne baštine. Strana 89.

²³ *Tipologija preuzta iz:* Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo. Zdravko Živković. Ministarstvo kulture. Uprava za zaštitu kulturne baštine. Strana 89.

Pravougaono polje ispod zabata uokvireno je pilastrima uz ivice fasade i horizontalnim vijencom. Osim ova dva krajnja pilastra fasadu rašlanjuju i dva središnja pilastra, od kojih jedan ogovara ulazu u objekat, a drugi središnji pilastar postavljen je centralno između dva prozorska otvora gostinske sobe.

Vrata kojima se pristupa trijemu sa ulice izrađena su od drveta, dvokrilna su i završena nadsvjetlom. Vrata su pravougaonog oblika, dok su nadsvjetla završena blagim lukom.

Prozorski otvori gostinske sobe su dvokrilni sa nadsvjetlom. Izrađeni su od drveta kao dvostruki prozori. Širina prozorskog otvora iznosi 87 cm, a visina 160 cm. Svijetla širina iznosi 67 cm, a svijetla visina 150 cm.

Jugozapadnu fasadu objekta, uvučenu za širinu trijema ka unutrašnjosti objekta, rašlanjuju ulazna vrata približno centralne pozicije na fasadi. Sa obje strane vrata nalaze se po dva prozorska otvora koja su osvjetljavala "gostinsku sobu", odnosno stambenu prostoriju sa druge strane kuhinje.

Objekat br. 12

Objekat je prizemnica karaktera *panonske / švapske / srijemske* "troprostorne kuće sa trijemom". Danas je trijem zazidan dok se izvornost objekta očuvala u gabaritima objekta i izgledu ulične fasade objekta.

Ukupni vanjski gabariti objekta iznose: 19,50 m x 7,73 m.

Objekat je prizemnica pravougaone osnove podužno postavljen na parceli. Ulaz je bio pozicioniran na njegovoj sredini, u prostor kuhinje – središnje prostorije i pristupalo mu se sa trijema. Na trijem je bilo moguće ući direktno s ulice kroz vrata zabatnog uličnog zida. Vrata su sada zazidana, a njihova pozicija i pravougani oblik vidljivi su na uličnoj fasadi objekta. Za gradnju je korišćena cigla. Debljina nosivih, originalnih zidova iznosi 30 cm.

Izvorna dispozicija objekta, promijenjena je dodavanjem novih pregradnih zidova u objektu prema savremenim potrebama vlasnika. Podužna veranda ili trijem, kao jedna od osnovnih odlika ovog tipa kuća, zazidana je. Trijem je imao širinu 170 cm, a bio je postavljen cijelom dužinom objekta. Širina unutrašnjih prostorija je iznosila 430 cm. Posmatrano od uličnog zabatnog zida prostorije su redane u sljedećem nizu: gostinska soba, središnja prostorija – kuhinja – i soba u kojoj je boravila porodica.

Objekat je pokriven strmim dvoslivnim krovom sa pokrovom od biber crijepa.

Od cjelokupnog izgleda objekta ulična fasada – zabat – je u najvećoj mjeri zadržao originalni izgled. Fasadno platno raščlanjuju dva prozorska otvora pravougaonog oblika i uvučeni ulaz u objekat, odnosno na trijem, koji je kao i trijem zazidan naknadnim intervencijama. Fasada je malterisana i bojena u bijelu boju. Dekorativnu plastiku fasade čine plitkoreljefni pilastri uz ivice objekta koji poduhvataju horizontalni vijenac, koji dijeli pravougano polje fasade od visokog trougaonog zabata. Vijenac kao i pilastri imaju isključivo dekorativni karakter. Na zabatu objekta, dekorisanom plitkoreljefnom dekoracijom u malteru, nalaze se dva manja otvora pravougaonog oblika.

Objekat broj 13

Ukupni vanjski gabariti objekta iznose 7,70 m x 13,50 m.

Objekat je prizemnica sa dvoslivnim krovom i pokrovom od biber crijepa. Objekat je podužno postavljen na parceli sa zabatnom stranom okrenutom prema ulici. Postavljen je u istom nizu sa *Objektom broj 12*, na međusobnom rastojanju od 11,70 m.

Ulaz u objekat bio je pozicioniran centralno u odnosu na podužnu stranu objekta iz dvorišta.

Prema izgledu ulične fasade objekta objekat nije imao trijem.

Ulična fasada raščlanjena je horizontalnim vijencem koji razdvaja trougaoni zabat objekta od pravougaonog polja fasade. Vijenac je jednostavnog oblika, blago stepenasto se izvlači prema ulici i završava pokrovom od jednog reda biber crijepa. Trougaoni zabat imao je stepenastu profilaciju koja je pratila strmi krov objekta. Na fasadi se nalaze tri pravougaona prozorska otvora uokvirena plitkoreljevnom profilacijom, pri vrhu završena blagim lukom. Prozori su drveni, dvokrilni.

Objekat broj 16

Objekat je prizemnica pravougaone osnove pokriven dvoslivnim krovom.

Podužnom stranom – strehom – okrenut je prema ulici. Ukupni vanjski gabariti objekta iznose 21,60 m x 8,20 m. Dvorište objekta, formirano je između ovog objekta, zida susjednog objekta i prati ulici zatvoreno ogradom.

Ulaz u objekat je iz dvorišta i uvučen je u odnosu na fasadu za 170 cm, što je vjerovatno bila širina trijema koji se pružao sa jugozapadne strane objekta. Naknadnim intervencijama ovaj prostor je zazidan.

Krovna konstrukcija vidljiva je u unutrašnjosti objekta u dijelu u kojem se urušila tavanica. Rađena je po principu proste krovne konstrukcije sa rogovima, preko kojih su pokovane letvice na koje je postavljen biber crijep. Na ovaj način vjerovatno su pokriveni i ostali objekti u selu.

Odstupanja u odnosu na regulative kojom su objekti okrenuti zabatom prema ulici ukazuju da je vlasnik objekta obavljao zanatsku ili drugu uslužnu djelatnost. Ovakav način postavljanja objekata u *Srbiji* je poznat je pod nazivom “preke” kuće. U odnosu na ostale objekte odlikuje se složenom osnovom, razvijenom po dužini objekta.

Prilikom izlaska na teren dio objekta bio je zaključan – nije bilo moguće pristupiti svim prostorijama.

U unutrašnjosti objekta vidljivi su slojevi maltera na kojima je vidljiva dekoracija sa folklornim motivima, izrađena valjcima specijalne izrade, što je bio čest motiv ukrašavanja zidova ovog tipa objekata u regionu.

Tavanica objekta izvedena je od naboja na konstrukciji od drvenih ramova.

Ulična fasada objekta je jednostavna, raščlanjena sa devet pilastara na osam pravougaonih polja u kojima se nalazi po jedan prozorski otvor. Fasada se završava profilisanim vijencem ispod strehe objekta.

Objekat br. 17

Vanjski gabariti objekta iznose 15,15 m x 7,71 m. Objekat se sastoji od podrumске i prizemne etaže. Pokriven je dvoslivnim krovom sa biber crijepom.

Ulaz u objekat je iz dvorišta. Pozicioniran je centralno u odnosu na fasadu. S obzirom na to da objekat trenutno koriste dva vlasnika, originalna dispozicija objekta, kao i ulazi u objekat su promijenjeni u odnosu na originalno rješenje.

Podrumска etaža u odnosu na kotu terena izlazi za 90 cm, odnosno za visinu sokla, tako da svojom visinom objekat prati visinsku regulaciju ostalih objekata u nizu. Pristup podrumскоj etaži je iz dvorišta, naspramno ulici, strmom rampom.

S obzirom na to da je objekat postavljen dužom stranom prema ulici i da, za razliku od ostalih kuća u selu ima i podrumску etažu, evidentno je da se on koristio ne samo kao stambeni, već i kao poslovni, vjerovatno zanatski.

U odnosu na ostale objekte u selu, ističe se bogatom obradom ulične fasade. Fasadno platno je raščlanjeno horizontalnim vijencima na tri zone koji prate pozicije prozorskih otvora.

Po vertikali fasada je podijeljena sa četiri para pilastara koji je raščlanjuju na tri vertikalna polja i konstruktivno odgovaraju troprostornoj podjeli objekta. U središnjem polju nalazi se jedan prozorski otvor dimenzija 175 x 210 cm, dok se u bočnim poljima nalaze po dva prozorska otvora dimenzija 165 x 210 cm.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Prema podacima koje je dostavio Zavod za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta, dobro nije bilo upisano u registar nepokretnih spomenika kulture BiH.

4. Istraživački i konzervatorsko–restauratorski radovi

Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi na objektu nisu vršeni.

4.a. Ostali radovi:

Nakon Drugog svjetskog rata selo je u potpunosti promjenilo koncept rada i života. To se prije svega odnosi na promjenu privređivanja u selu – privatno vlasništvo pojedinca prelazi u zadružni karakter, što za posljedicu ima ukidanje pojedinačnih parcela i njihovo u udruživanje u jedno veliko poljoprivredno dobro. Tim potezom, prema riječima stanovnika sela, zadržan je dio poljoprivrednih objekata, a objekat crkve je pretvoren u skladište stočne hrane. Stambeni i stambeno poslovni objekti duž glavne ulice dodjeljeni su na korištenje radnicima na zadružnom imanju. Ostali stambeni objekti, sa objektima kuturno-prosvjetnog, ugostiteljskog i uslužnog karaktera su, kao i seosko groblje, uklonjeni i pretvoreni u obradivu površinu ili su izmjenili svoj izgled naknadnim intervencijama.

5. Stanje dobra

Dana 28.11.2012. godine i 13.03.2014. godine, izlaskom na teren izvršen je uvid u postojeće stanje i utvrđeno je sljedeće:

- Novo Selo se nalazi u obuhvatu vodoplavnog područja poplava nastalih u maju 2014. godine, i za razliku od okolinih područja, objekti u Novom Selu nisu bili zahvaćeni poplavama. Stradali su jedino usjevi, dok nivo vode nije dosezao nivo kote prizemlja objekata. Na fotografijama prije Drugog svjetskog rata je evidentno da kota terena bila niža (fotografija pokazuje da je ulaz u crkvu imao još četiri stepenika);
- krovna konstrukcija crkve nalazi se u konstruktivno lošem stanju;
- krovni pokrivač crkve iznad naosa je oštećen što dovodi do prokišnjanja objekta i oštećenja prouzrokovanih atmosferskim padavinama;
- zvonik crkve nalazi se u konstruktivno lošem stanju, naročito usljed djelovanja atmosferilija na zidove zvonika kojima je oštećena krovna konstrukcija;
- nedostatak stolarije na pojedinim prozorskim otvorima također ugrožava objekat crkve ulaskom životinja i djelovanjem atmosferilija;
- unutrašnjost objekta crkve je u zapuštenom stanju, pokrivena otpadnim materijalom;
- na objektu broj 27 uočeno je stanje oslabljene konstrukcije vanjskih zidova, trijema i krovne konstrukcije. Na trougaonom zabatu krova zid je ogoljen.
- Na dijelu unutrašnjih prostorija u *objektu 16* uočene su pukotine u zidovima koje utječu na konstruktivnu stabilnost objekta. Na pojedinim dijelovima, došlo je do urušavanja tavanice objekta i ulegnuća pokrova objekta. Portali i prozorski otvori također se nalaze u lošem stanju, na pojedinim mjestima su usljed dotrajalosti prozora, otvori su zatvoreni daskama.
- Objekat broj 16 nalazi se u konstruktivno stabilnom stanju. Manja oštećenja uočena su na pokrovu objekta, u vidu ulegnuća pokrova. Veći dio ulične fasade nalazi se u konstruktivno stabilnom stanju, samo je jedan dio fasade oštećen i nedostaje mu malter.

- Na objektima broj 12 i 13 uočena su manja ulegnuća pokrova i nedostatak maltera na zabatima uličnih fasada.

6. Specifični rizici

- Oslabljenost krovne konstrukcije crkve;
- usljed nedostatka krova na zvoniku crkve moguća su urušavanja obodnih zidova;
- na objektu broj 27 moguće je urušavanje pojedinih elemenata krova usljed opće oslabiljenosti konstrukcije;
- na objektu broj 16, uočene su pukotine u zidovima i urušavanje tavanice objekta koji mogu dovesti do trajnih oštećenja objekta. Na nekim od prostorija nedostaju prozori i vrata tako da je opasnost usljed oštećenja nastalih nagomilavanjem otpadnog materijala, djelovanjem vegetacije i životinja povećana.
- Oštećenja maltera mogu izmjeniti originalan izgled ulične fasade na objektu br. 17.
- Opasnost od urušavanja krova na objektima broj 27, 16, 17, 13 i 12.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima (“Službeni glasnik BiH”, br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A. Vremensko određenje

B. Historijska vrijednost

C. Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade,
- ii. Kvalitet materijala,
- iii. Proporcije,
- iv. Kompozicija,
- vi. Vrijednost konstrukcije.

D. Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- ii. Svjedočanstvo o historijskim mijenama,
- iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru,
- v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju.

E. Simbolička vrijednost

- ii. Sakralna vrijednost,
- iii. Tradicionalna vrijednost,
- v. Značaj za identitet skupine ljudi.

F. Ambijentalna vrijednost

- i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline,
- iii. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja.

G. Izvornost

- i. Oblik i dizajn,
- ii. Materijal i sadržaj,
- iv. Tradicija i tehnike,

- v. Položaj i smještaj u prostoru.

H. Jedinственost i reprezentativnost

- i. Jedinственost ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila.

Sastavni dio ove odluke su:

Imovinsko-pravna dokumentacija

- kopija podataka vezanih za lokaciju objekta.

Fotodokumentacija

- Fotografije postojećeg stanja Novog Sela, teritorija Grada Bijeljina, snimljene su:
 - 28.11.2012. godine, fotografirala Milka Grujić, dipl. ing. arh. (digitalni fotoaparatus Sony Cyber-Shot DSC-H10).
 - 13.03.2014. godine, fotografirala Milka Grujić, dipl. ing. arh. (digitalni fotoaparatus Sony Cyber-Shot DSC-H10).

Ostala dokumentacija

- Arhitektonski snimak postojećeg stanja *Novog Sela, teritorija grada Bijeljina* (Snimale Milka Grujić, dipl. ing. arh. i Nermina Katkić, dipl. ing. arh.; nacрте uradila Milka Grujić, dipl. ing. arh),
- Plan sela iz vremena austrougarske okupacije.

Korišćena literatura

2003. Tihomir Nestorović. Poljoprivredno dobro Semberija 1946–2001. godine, Novo Selo. Elite press, Bijeljina. 2001. godina.
2004. Ismet Huseinović i Džemaludin Babić. Svijetlost Evrope u Bosni i Hercegovini. Buybook, Sarajevo. 2004.
2007. Mila Stanojević, Zoran Midanović i Snježana Antić. Nijemci u Semberiji. Katalog izložbe "Redovna godišnja izložba povodom gradske slave Sv. Pantelejmona". Katalog realiziran u saradnji sa preduzećem "Šuma-Plast" i uz podršku SO Bijeljina. 2007. godina.
2008. Slobodanka Perovic. Tekst napisan za potrebe izrade urbanističkog plana Kacareva. Dokumentacija Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Pančevu, 2008. godina.

2013. Dr. Vladimir Geiger. Bosnia and Herzegovina's Ethnic German Human Loses during WWII and Thereafter International Conference in Sarajevo, Bosnia (4th and 5th October 2013) South eastern Europe Grman History Research Center at the University of Tübingen, Germany.

2013. Zdravko Živković. Hrvatsko tradicijsko graditeljstvo / Croatian traditional architecture. Ministarstvo kulture Republike Hrvatske 9/2013.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Milka Grujić-Zeković, diplomirani inženjer arhitekture,
vanjski saradnik Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika*